

Individ og Samfund.

En Indledningsforelæsning til Socialvidenskaben.

Af Dr. **Claudius Wilkens.**

(Sluttet.)

V. Det gjensidige Vexelforhold mellem Individ og Samfund.
 Altsaa: Cellen danner Organismen, og Organismen Cellen: Individet Samfundet, og Samfundet Individet. Vi skulle belyse denne Vexelvirkning ved enkelte Exempler. Lad os tage et Exempel fra det Religiøse. Der opstaar en mægtig Personlighed og prædiker Kjærlighedens evige Evangelium. Dette Evangelium prædiktes for Verden paa en Tid, da Alt er opløst og opløst i en frygtelig Egoisme, der i sig selv, — thi i sit inderste Væsen er Mennesket lige saa sympathetisk som egoistisk anlagt, — kræver sin Reaktion. Verdensprocessen gaar i Bølger, og der herskede altid to Religioner i Verden: Egoismen og Kjærligheden. Der er en Verden i Færd med at gaa tilgrunde; der er ingen Tro paa Noget, og Mennesket trænger til at tro: det er jo et bekjendt Fænomen, at den Tid, der har Tilbøjelighed til at tvivle om Alt, er lige saa tilbøjelig til at tro paa Alt. De fattige Klasser leve frygtelig forpinte: «panis et circences» fylder i Længden intet Menneskeliv. Kort sagt: der er i Samfundet en vis Jordbund, en vis

Modtagelighed for en absolut Tro i Kjærlighedens herlige Klædebon. Og Kjærlighedens Evangelium vinder Udbredelse: der dannes et kristeligt Samfund. Et Samfund, der har vundet en vis Magt og tørster efter mere, maa nødvendigvis uddanne en vis Bygning, differentiere sig i visse Funktioner, organisere sig, og det organiserer sig efterhaanden til en Kirke. Denne Kirke udøver nu en overvejende Indflydelse paa hele Samfundet, paa alle Individuer, og ikke blot paa de Retninger i Individet, ud fra hvilke den er udgaaet, her fra de religiøse, men, begrundet i Individets Enhed og i Samfundets Enhed, paa alle andre, paa Kunstens Retning, paa Videnskaben, fremfor Alt paa Samfundets Institutioner. Den opfylder nu en stor Civilisations og Samfundets Mission, en social Gjerning. 1) Den udøver en stor moralsk Indflydelse, gjør Aandens Magt gjældende i et vildt og barbarisk Samfund, forvandler Slaveriet til det mildere Livegenskab, o: Retten over Personen til Retten over hans Vilje, frigjør Kvinden o. s. v. 2) Den opretholder og hævder en guddommelig Lov og skaffer Respekt for det Evige; og dette, at tvinge Aanderne til Lydighed, er altid den første sociale Opgave. I Asien skete det ved Despotiet, i den evropæiske Middelalder ved Kirken. 3) Den adskiller den verdslige Magt fra den aandelige: hævder Aandens Frihed og muliggjør den frie Erkjendelse*). Den viste sin Magt i Livet, der var en farverig Kamp mellem det Himmelske og Jordiske; over Folkeslagene i Korstogene med deres uhyre, i den aabnede Vexelvirkning begrundede, Betydning. Den virkede paa Individet, og Individet virkede

*) Se Guizot: Den evropæiske Civilisations Historie. Oversat af L. Moltke. 1847. 5te og 6te Forelæsning.

tilbage paa Samfundet. — Som det var her med den kristne Kirke, er det med alle Samfundsdannelser; de ere oprindelig mer eller mindre individuelle Dannelser, eller rettere individuelt-sociale, thi det nye Impulser bringende Individ fordrer Samfundets, Omgivelsernes Modtagelighed, og maa forholde sig til noget Alment, noget Socialt i deres Natur. Samfundsdannelser ere objektiverede, objektivt satte Retninger i Individet, der nu igjen virke tilbage paa Individerne. Det saaledes vundne sociale Almene tjener nu til at udvikle Individerne, og de saaledes udviklede Individer have nu nye Fornødenheder, føle en ny Trang, og der maa ske nye Dannelser. Og vi se saa det Ejendommelige, at Trangen til de nye Dannelser igjen maa kæmpe en haard Kamp med de gamle. Krafttab og Kraftvinding gaa altid sammen i Socialhistorien. Den kristne Kirke i denne stærkt udprægede og organiserede Form bliver senere en Hindring for social Udvikling og udøver en forfærdelig hæmmende Indflydelse. Den frigjør i Grunden Aanden og Tanken ved at adskille den aandelige Magt fra den verdslige; men senere hæmmer den netop den aandelige Udvikling (Kirkens Forhold til Kopernicus, Galilæi o. s. v.). Det Bestemte i et Samfunds Struktur, og en vis relativ fuldendt Struktur er altid nødvendig for en mere udviklet Organisme, hæmmer ofte Fremkomsten af nye Dannelser*). Den sociale Udvikling er betinget ved den sociale Kamp.

*) Jærnbanevæsenet er saaledes f. Ex. naturligvis ikke fuldkomment. Vognenes Indretning, Sporenes Vidde o. s. v. kunne være hensigtsmæssigere. Men jo mere udviklet det er i dets nuværende Form, desto vanskeligere bliver det at gaa over til en anden Form. De deri fæstnede Kapitaler kunne ikke frigjøres uden for største Delen at gaa tilgrunde — et uhyre økonomisk Tab. Kfr. Herbert Spencer: Study of Sociology. 1875. Kap.

Den gjensidige Vexelvirkning mellem Individ og Samfund viser sig i alle Sfærer. Den nyere Kunst- og Literatur-Historie har vundet en ejendommelig Fylde, Farverigdom, Anskuelighed og Sandhed ved at søge at forklare de forskjellige Retninger ud fra det producerende Individets «milieu», sociale Klima; og ved at forvandles til Socialhistorie. Medens man tidligere har været tilbøjelig til at stille Geniet saa højt, at det blev revet ud af den sociale Sammenhæng, har Taine til Gjengjæld vist, at selv det genialeste Individ kun kan forstaas ud fra Samfundet. Hvorledes Kunstværket er et Moment i den frembringende Kunstners Værkers Totalitet; Kunstneren igjen et Moment i en større Totalitet, den Skole eller Familie af Kunstnere, som leve i samme Land og paa samme Tid; denne Kunstnerfamilie igjen et Moment i en større Totalitet, Aandens og Sædernes Totalitet, den omgivende Verden, hvis Smag stemmer med deres egen; hvorledes man, som man studerer det fysiske Klima for at forstaa Plantevæksten, maa studere det sociale Klima for at forstaa denne eller hin Kunst, — det har Taine*) udviklet med en Klarhed og Kraft, der er af blivende Betydning for Sociologien. Literaturens og Kunstens Værker produceres af Individuer, men med Hensyn paa andre Individuer, et Publikum, altsaa med Hensyn til de Retninger, der aabenbare sig i det sociale Hele. Den Enkelte selv er bestemt ved disse Retninger, opdraget i dem og virker for dem, han er et Produkt af dem, og han producerer for dem. Geniet staar ensomt og højt, han synes ual-

III. Kloakvæsen, Akademier, Lovgivningsforhold, den katholske Kirkes udviklede Struktur o. s. v. kunne afgive andre Exempler.

*) Se Taine: Kunstens Filosofi. Oversat af N. K. Kjøbenh. 1873.

mindelig og usocial, men han er dog et Foster af sin Tid, en Gren paa Samfundets store Stamme, om han end, som det hedder, er forud for sin Tid, derfor uforstaaet og senere hævet til Skyerne. Og dog er det højeste Individuelle, Geniet i sin Oprindelighed og Ejendommelighed, tillige det dybeste Universelle og Sociale; hvad han giver, er jo netop Menneskeandens dybeste og mest almene Dannelser. Han paavirker og modificerer sin Tid og indfører relativt nye Dannelser; men før han kan om-danne sin Tid, maa Tiden først danne ham, og han er bunden til Samfundet ved det stærke Baand: han fordrer Samfundets Modtagelighed, og han er opdragen af Samfundet. Ogsaa Geniets Kamp i Samfundet er ejendommelig til Belysning af Vexelvirkningen mellem Individ og Samfund. Medens han bliver en social Magt, der giver Menneskeheden nye Udviklingsimpulser, kommer han igjen senere til at hæmme Udviklingen. I 2000 Aar beherskede Aristoteles den menneskelige Tanke, og da hans Tid længst var forbi, da stod han som en social Magt, der neppe kunde røkkes. Saaledes er Udviklingen: Ud fra det Dybeste i Menneskevæsenet, altsaa ud fra det dybeste Sociale — thi i sin inderste Grund er Menneskenaturen social — hævder Geniet i Kampen med Tiden, men dog med en vis Modtagelighed i denne, sine nye Anskuelser; idet de objektiveres, vinde Magt i Samfundet, blive de til sociale Magter og tjene den sociale Udvikling, men viser sig senere igjen, netop fordi de nys have vundet det Sociales uhyre Magt, som hæmmende Udviklingen, trædende hindrende ivejen for nye Impulser. Og Geniet selv er endogsaa mest afhængigt af det tidligere herskende Geni, thi han forstaar ham dybest og maa respektere ham dybest. Han maa kæmpe med sig selv,

med sin Veneration, og han maa kæmpe med Tiden, der hovedsagelig staar paa det tidligere Genis Standpunkt. Det er Kampen mellem det Konservative og Revolutionære i Samfundet. Det Bestaaende staar og er saa at sige underkastet Træghedens, Inertiens Lov; jo fastere det staar, desto større maa den Bevægelsesmasse være, der skal omforme og forvandle det. Det er denne Kamp, der paa alle Omraader giver det sociale Hele Bevægelsens og Livets farverige Præg.

Cellen danner Organismen, og Organismen Cellen. Individet danner Organismen og er omvendt en Celle, der bliver bestemt ved den sociale Organisme, har sit Liv i en Mængde sociale Væv. Individualiteten er kun abstrakt set en Enhed, en udelt Person, som den betragtes af den juridiske Videnskab. I sin virkelige konkrete Tilværelse er Individet Moment i en social Celle (Familien) og relativt selv den sociale Celle. Det er Led i en Familie, herskende Subjekt i et Privatforetagende, Medlem af andre økonomiske Foretagender, Aktionær i forskellige Selskaber; Borger i en Kommune; Statsborger; Medlem af forskellige selskabelige, kunstneriske, videnskabelige, politiske Foreninger, Medlem af en kirkelig Konfession o. s. v. Og alle disse Væv paavirkes af ham og paavirke ham, næres af ham og nære ham*). Ved at leve i dem deltager han i hele den sociale Organisation. Den sociale Orden er Grundlaget for hele hans jordiske Tilværelse, og den er det ifølge hans Natur og Væsen. Med Rette siger Herbert: «Ordnings Kraft i Staten er Totalkraften af alle de enkelte Kræfter, der røre sig i den enkelte Statsborger for at frembringe og opretholde en

*) Se ogsaa: Schäffle: Bau und Leben des socialen Körpers I. Tübingen 1875.

Del af den sociale Orden i den enhver nærmeste Kreds. Det var umuligt, at en saa uhyre Mængde af Mennesker kunde holdes i Orden ud fra et eller faa Punkter, hvis der ikke rørte sig en saadan Stræben i Alle eller dog i de Fleste. Den ringeste Vind vilde forvandle Massen til Støv, hvis den ikke var forbundet ved sig selv, og ved den mindste Uorden vilde denne Bygning, der bestaar af saa bevægelige Stene som Menneskenes Hoveder og Gemytter, falde sammen. I Stedet derfor viser som bekjendt enhver ordnet Stat en uhyre Kraft til at regenerere sig selv efter de heftigste Rystelser*)). Det er den uendelige Vexelvirkning mellem Individet og Samfundet og Individerne indbyrdes, der frembringer disse forbindende Kræfter og selv igjen grunder i disse, og det er den, der gjør enhver relativ afsluttet Flerhed af Individer til en social Organisme.

Og vel at mærke: den enkelte Celle i den fysiske Organisme er ikke stærkere og anderledes bunden til denne end den sociale Celle, Individet (og Familien), er bunden til den sociale Organisme. De faa begge deres væsenlige Funktioner bestemte ved Afhængigheden af det Hele; Løsrivelse fra Organismen er Død for dem begge; og den Modstand, som den enkelte Celle eller en Gruppe af Celler gjør mod at løsrives fra Organismen, er ikke stærkere ved den fysiske Organisme end ved den sociale. Sammenhængen i den sociale Organisme er ikke mindre end i den fysiske, og i begge hvilende i et System af Kræfter. Og Vexelvirkningen mellem den sociale Organismes Kræfter i sine Leds Totalitet er da ogsaa lige saa real

*) Werke II, S. 32.

(ideal-real) som Vexelvirkningen mellem de enkelte Celler i Planten og Dyret. Naar Cellerne i den fysiske Organisme reelt virke paa hinanden, saa er Virkningen i Virkeligheden lige saa ideal som real: det er de i Cellerne og Molekulerne liggende slumrende Kræfter, der vækkes ved Vexelvirkningen (selv Stødet maa jo opfattes som en saadan real medieret Vækken af ideale Potenser). Og naar en Kraft skal vise sig i Samfundet, den være nok saa ideal, en Anskuelse, en Tanke, saa maa den objektiveres, den maa faa sit Udtryk i Sproget, det være nu talt eller skrevet, den maa materialiseres, og Forskjellen mellem Kræfternes Vexelvirkning i den fysiske og sociale Organisme er, at medens hin væsenlig beror paa direkte Reflexer, beror denne paa indirekte Reflexer (f. Ex. medieret ved de «symbolske Goder», Bøger, Kunstværker o. s. v.). Og denne Forskjel betegner kun en Gradsforskjel: den sociale Organisme er den højeste og mest udviklede; Differentiationen og Associationen er her større, og der tilkommer den enkelte Celle større Frihed og Fornuft; i det Enkelte som i det Hele er Handlingens Selvstændighed, Hensigtsmæssighed, Fornuft og Frihed større end i den fysiske Organisme. Men Forskjellen er kun relativ, og fremfor Alt: de uendelig mange Forhold, der binde mig til mine Medmennesker og til Samfundet, hver Tanke, jeg skylder et andet Menneske, hver Følelse, der er foranlediget i mig ved Noget, der var udenfor mig o. s. v., alle disse Forhold, som jeg ikke kan ophæve uden at ophæve mig selv, thi de danne Momenterne i mit Væsen, ere lige saa idealt-reale Baand som dem, der sammenholder Cellerne i den fysiske Organisme. At man ikke har set dette, det skyldes alene den abstrakte Mod-sætning mellem Aand og Materie, der har gjort, at man

har hævdet en Adskillelse mellem ideale og reale Kræfter, der ikke eksisterer (al Kraft er ideal), som man i Økonomien har hævdet en Slags absolut Adskillelse mellem ideal og real (legemlig) Produktion, hvad der saa igjen gav Anledning til den besynderlige Adskillelse mellem produktive og uproduktive, sterile Stænder. Og dog er Forskjellen mellem den ideale og reale Produktion fuldstændig relativ. Legemligt Arbejde er ikke Produktion uden som fornuftbestemt, hensigtsmæssigt Arbejde; og aandeligt Arbejde har altid sin ydre, legemlige Side (som det da ogsaa som det legemlige Arbejde kræver et organisk Stof-Forbrug), det maa objektiveres, materialiseres (i Kunst, literære og andre Værker, eller blot i Sproget, der dog altid er en real Bevægelse i Luften). Enhver Ytring af menneskelig fysisk som aandelig Anstrængelse er et Arbejde. Men Arbejdet viser sig aldrig anderledes end som Omsætning af Menneskets fysiske som aandelige Virksomhed i en eller anden Del af Materien, er altid en Aabenbarelse af en Anstrængelse i en eller anden real Form*). Alle

*) Den ideale Produktion har samme Realitet som den legemlig-reale, ja mere. Nervesystemet i Organismen er en højere Dannelse end Fordøjelsessystemet, skjønt de ere lige vigtige. Hele det uhyre Opsving i materiel Produktion, der karakteriserer den nyere Tid, er betinget ved Menneskehedens Udvikling og deraf følgende Herredømme over Naturen. Det er Tænkernes Arbejde, der har givet Menneskeandaen hin uhyre Magt over Naturen (altsaa Rigdom), der viser sig i Maskinen. I den er Aarhundreders Arbejde af social Tænken fortættet, og Naturens Kræfter har bøjet sig, ikke for min Arm, men for min Tanke. Men at sætte det, der saaledes i uhyre Grad forhøjer den materielle Produktions Virksomhed og Udbytte, som uproduktivt, er meningsløst. Den, der udtænker Maskinen, og det er ikke en Enkelt, men en Verden af Tænkere, skulde være uproduktiv, den, der fabrikkerer eller leder den, produktiv Arbejder. Hine Kemikere, der ved at muliggjøre et rationelt Landbrug i højeste Grad

Samfundsværdier ere reale Værdier; Samfundet bestaar kun af Individier og Værdier, som Organismen af Celler og Intercellularsubstans; baade Individierne og Værdierne ere (idealt-)reale, Vexelvirkningen ligeledes (ideal-)real, og Samfundet altsaa en real Organisme.

VI. Midlerne for den sociale Vexelvirkning. Kapital (Penge) og Sprog*). Vi have set den uendelige Vexelbestemmelse mellem Individ og Samfund, og set denne Vexelbestemmelse betinget ved Differentiation og Association. Vi maa kaste et Blik paa Midlerne for denne Vexelvirkning. I stor Almindelighed kan Samfundets Betydning for Individet føres tilbage til de to store Sfærer: den reelt-økonomiske og den ideale (hin svarende til Intercellularsubstansen i Organismen, denne til Bevægelsen i Nervevævene og Nervesystemet). Den Enkelte udvikles kun i og ved Relationen til de Mange, til de, der i deres Vexelbestemmelse udgjøre Samfundet. Disse Relationer og Reflexioner ere i stor Almindelighed 1) Tjenester og

har forøget den materielle Virksomheds Effekt, skulde være uproductive; den legemlige Arbejder alene produktiv Arbejder. Betsynderlige Tanke! Der er endog en særegen Omstændighed ved de ideale eller symbolske Goder (Kunstværker, Bøger o. s. v.), der giver dem et ejendommeligt socialt Værd. Udsprungne fra den højeste individuelle Stræben komme de uendelig Mange tilgode. Jo højere eller jo mere Individets Produktion er aandelig, desto dybere social er den. Den materielle Produktion af Værdier er ved Ombytningen social, men i begrænset Forstand: den kan kun komme den enkelte Kjøber tilgode, nydes og bruges af ham. Anderledes med den aandelige Virksomhed: Homer, Venus fra Milo o. s. v. har i Aartusinder udviklet Menneskets historiske og æsthetiske Sans. Den højeste individuelle Oprindelse og den højeste kommunistisk-sociale Nyttevirkning mødes her. Atter et slaaende Bevis paa Vexelvirkningen mellem Individ og Samfund.

*) Se Dr. G. A. Lindner: *Ideen zur Psychologie der Gesellschaft als Grundlage der Socialwissenschaft*. Wien 1871. S. 5 og 6.

Værdier, Ombytning af Værdier, der ere Resultatet af det Arbejde, ved hvilket Mennesket har vundet Magt over Naturen og i Vexelbestemmelse med denne frembragt Værdier, de fornødenhedstilfredsstillende Ting og Relationer, og 2) Tanker, Anskuelse og Ideer. Hin danner den økonomiske, denne den aandelig-socialt Udvexling. Uden hin alsidige Udvexling af Værdier og Tjenester, betinget ved den økonomiske Arbejdsdeling, var det Mennesket umuligt at vinde Magt over Naturen, og denne var oprindelig stærkere end Mennesket. Men de ydre Midler (som ogsaa Gjenstand) for den økonomiske Vexelbestemmelse er Kapitalerne, Veje og Transportmidler, Værktøj og Maskiner og fremfor Alt det almindelige Byttemiddel, Penge, flydende Kapital. Men bag denne ydre økonomiske Verden staar de frembringende Celler, en Sindets og Tankernes Verden, og Midlet for denne aandelige Vexelvirkning er de symbolske Goder og fremfor Alt Sproget. Midlerne ere altsaa paa den ene Side Penge, paa den anden og vigtigere Side, thi Aandens Verden ligger til Grund for Haandens, Sproget. Jo hurtigere og lettere Ombytningen gaar for sig, desto fuldkomnere er den økonomiske Verden, og dette staar relativt, indenfor en vis Grænse, i Forhold til, jo flere Penge, Omsætningsmidler i videste Forstand, der er. Og saaledes staar den intellektuelle Udvexling relativt i Forhold til, jo flere Ord, Bevidstheden raader over. Der findes visse relativt afsluttede smaa Samfund, der kun raader over 2—300 Ord, og selv indenfor den civiliserede Verden Bevidstheder, der ikke staa synderligt høje; medens Digterne i Almindelighed raade over en 8 à 9000 Ord, finde vi hos Shakespeare mellem 16 à 17000. Hvilken Betydning dette Forhold har for den aandelige Ombytning,

indlyser af sig selv. Sproget viser sig fremfor Alt som en social Magt, i hvilken den sociale Bevidsthed træder umiddelbart tvingende frem for Individet. Samfundet er jo ikke blot en uhyre Maskine af i hinanden kjedede legemligt arbejdende Hænder, men fremfor Alt en eneste tænkende Intelligens, i hvilken Tusinder af Hjærner deltage i en fælles Tankebevægelse. Og ved at lære Sproget tvinges den Enkelte ind under det Almene; han maa bøje sig for dets objektive Betydning, følge Sprogbrug, og kun derved bliver det ham muligt at overgive Resultaterne af sit intellektuelle Tanke- og Sinds-Liv til det Almene. Og dog kan han gjøre det Subjektive gjældende, nemlig ved Stilen. Ved Sproget indaander han da den hele aandelige Atmosfære, i hvilken han lever — selve Ordene ere som fortættede Tanker — og ved hvilken hans Tanke- og Sinds-Liv bestemmes. Ved Sproget kommer han til at deltage i den sociale Bevidsthed, og Bogtrykkerkunstens Opfindelse var af samme Betydning for den intellektuelle Vexelvirkning, som Penge og Bankvæsen for det økonomiske Liv. Den forvandlede saa at sige alle Hjærner til en eneste uhyre, sydende, tænkende Kæmpehjerne; den muliggjorde Journalistiken og skabte et Organ for den offentlige Mening, et Organ, der ligefrem efter mekanisk-psykologiske Love er bleven en social Magt af grænseløs Betydning.

VII. **Den sociale Udvikling.** Vi have set Samfundets uendelige Vexelvirkning, Betingelserne for den, Differentiation og Association, Midlerne for den, Penge og Bankvæsen og Sproget. Der er endnu en uendelig vigtig Side, som maa betragtes. Samfundet er en organisk Udvikling. Som i Naturen ingen Kraft gaar tilgrunde, gaar i Samfundet ingen Tanke tabt. Som Naturen er

ophobet, komprimeret Kraft, er Samfundet komprimeret Samfundskraft; hele den i større eller mindre Vexelvirkning værende Del af Menneskehedens Liv er i det nærværende Samfund i fortættet Tilstand. Menneskeandaen er en Udvikling, og som Intet tabes i Individets Liv, saaledes Intet i Menneskehedens. Det kan tabes for en Tid. Middelalderens nye Slægter optog ikke og kunde ikke optage Oldtidens Udvikling, men i Renaissancen optoges Resultaterne af Oldtidens Gjerning. Og den Del, der var gaaet tabt *injuria temporis*, var dog indirekte med i den Del, der var tilbage. Og Betingelsen for denne Udvikling er som i den enkelte Organisme Differentiation og Association, Arbejdets og Tankernes Forgrening og Forening, og de derved vundne materielle og ideelle Kapitaler. Alt, hvad der lever og rører sig i Samfundet, dets Sprog, dets Institutioner, dets ethiske og theoretiske Liv, er Resultatet af en Udvikling, i hvilken de lavere Udviklingsstadier ere optagne i de højere, og Individet, der deltager i det nærværende Samfunds Liv, deltager indirekte mer eller mindre i dem alle. I Literaturen ophobes den menneskelige Viden, ja ved Literaturen kan Mennesket blive delagtig i de svundne Tiders sociale Bevidsthed. Sproget, hint store Middel for den vigtigste af alle Vexelbestemmelser, thi den er Grunden til dem alle, den ideelle Vexelvirkning, er som sagt et Væv af fortættede Tanker. Det er ikke blot Meddelelsesmiddel, men ligesaa væsenlig Dannelsesmiddel. Ethvert nyfødt Menneske maa som Urmennesket begynde at tænke. Men i det civiliserede Samfund udvikles Tanken hurtig. Thi Sproget kommer ham imøde med sin uendelige Sum af Tanker, med den uendelige rige Skat af aandeligt Indhold, som er nedlagt og fastholdt i Sproget og gjennem

dette overgives til det nye Menneske, der saaledes bliver hele Fortidens Arving*). «Som Stenkul i Grunden er komprimeret og opbevaret Lys, er Sproget og Literaturen komprimeret aandeligt Lys, en aandelig Kapitalisation». «Betydningen af de indirekte Reflexer i Menneskehedens Historie er overordenlig stor. Tanker, Følelser, Begreber, udtrykte i Skriftegn eller legemliggjorte ved Kunstens Mindesmærker, kunne bevares for Eftertiden gennem ubestemmelige Tider, kunne fordeles og forøges i det Uendelige, altid vækkende nye Tanker, Følelser og Begreber og saaledes befordre Udviklingen af talløse Generationers Nerveorganisation**).

Menneskets sociale Natur er altsaa selv en social Udvikling. Sammenstiller man de faa Relationer til sine Medmennesker, den Vilde har, med den uhyre Universalitet, der nu er ejendommelig for det civiliserede Menneske, en Mikrokosme i social Forstand, der fra et Punkt kan deltage i hele Verdens intellektuelle og sociale Bevægelser og økonomisk berøres af dem alle, saa er her en uhyre Udvikling. Med udpræget Egoisme begynder Individet, der skal hævde sig i Kampen for Tilværelsen, Kampen med Naturen og med sine Medmennesker. Men den sociale Natur i Mennesket er den væsentlige, og Mennesket maa ende med den Erkjendelse, at det trænger til og maa slutte sig sammen med sine Medmennesker, maa ende med den Erkjendelse, at det er en Udstraaling af det Ene-Liv, ud fra hvilket alt Liv udrinder; det maa ende med Sympathien, med Kjærligheden. Differentiationens Princip fordrer Association, ja trænger selv paa Sammen-

*) Se Lazarus: Zeitschr. für Völkerpsychologie II, S. 57 ff.

***) P. L.: Gedanken über die Socialwissenschaft der Zukunft I, S. 231.

slutning. Samfundets Farverigdom og Bevægelighed er betinget ved Differensationens Ensidighed, ved Leddeling i økonomisk, intellektuel, ja selv i moralsk Forstand. En Hob af fuldstændig ensartede Individuer gav intet Samfund. Men denne farverige Ensidighed, der er Betingelsen for, at det Menneskelige fuldstændig kan udvikle sig, er dog imod det Menneskelige, nemlig imod det Almene, og fordrer Fuldstændiggjørelse ved Forholdet til andre Ensidigheder. Det er dette farverige Vexelforhold, der er Betingelsen for og selv betinget ved Civilisationen; jo større Differensationen og Associationen, jo større Relationen, Vexelvirkningen er mellem Menneskene, desto mere fremskreden er Civilisationen*).

Forskjellen mellem et Samfund i sin Begyndelse og et udviklet, civiliseret Samfund, er som Forskjellen mellem den uendelig lave og den højt udviklede Organisme. Hvilken grænseløs Forskjel mellem Cellerne i en Organisme, der kun er bygget af faa Celler, hvor Arbejdsdelingen, Funktionsdelingen næppe er begyndt, og en Organisme som f. Ex. Mennesket; hvilken Differensation og Rigdom er her i selve Cellen, mer eller mindre forskjellig fra alle andre Celler og dog spejlende det Hele; her er et Funktionernes System. Og analogt dermed: hvilken Forskjel mellem Mennesket i et næppe begyndende Samfund, en Menneskehob af væsenlig ensartede og dog netop derfor saa løst sammenhængende Dele, og det nuværende civiliserede Samfund. Hvilken uendelig Mængde af Relationer, hvilken Differensation i moralsk, økonomisk, politisk og intellektuel Forstand. Men den højere sociale Organisme er Resultat af en Udvikling, i hvilken de lavere Stadier ere optagne og endnu leve og ere.

*) Guizot: Den evropæiske Civilisations Historie. 1ste Forelæsn.

Det nulevende Menneske indgaar altsaa som Arving til et gammelt, uendeligt rigt Hus. Hvad der er tænkt og følt og villet af Menneskeheden kommer eller kan komme og kommer indirekte mer eller mindre den Enkelte tilgode. Individet faar sin umiddelbare aandelige Opdragelse i Samfundets aandelige Atmosfære, i et socialt Klima, gennem hvilket han deltager i hele Fortidens aandelige Gjerning. Samfundets økonomiske Virksomhed, Arbejde, Sæder, Love, Vaner, politisk Frihed, Magt, Religion, Videnskab, Kunst, det hele sociale Liv, der udgjør Samfundets Indhold, opdrager og udvikler umiddelbart Individet, og idet hele dette aandelige Indhold er et Udviklingsresultat, deltager Individet derigjennem i Fortidens Liv og Sæder. Igjennem Samfundet deltager han i Menneskehedens socialt-intellektuelle Udvikling. Den græske Udvikling af det Skjønnes Ide, den kristelige Udvikling af Religionens Ide o. s. v. giver endnu Livet sin ejendommelige Farve (igjennem Thorvaldsen deltage vi i den antike Kunsts Aand o. s. v.). Vore aandelige, sædelige og æsthetiske Evner, Bestræbelser og Fornødenheder repræsenterer en Kapitalisation og Specialisation af Bevægelser, som gennem en endeløs Række af Generationer, gennem den hele Menneskehed er kommet til os. Hele Individets højere Nervesystem og hele hans aandelige Liv er saaledes et Produkt af Menneskehedens sociale Liv. Mennesket er en Mikrokosme, der ikke blot spejler hele det nærværende Samfund, men altsaa gennem dette hele den Fortid, i hvilken det maa søge sine Forudsætninger. Allerede den Viden, der møder den Enkelte i Skolen, er Resultatet af Aartusinders Kulturudvikling, og hvad der har kostet Genier Aar af anstrængt Arbejde, kan ofte tilegnes og forstaas, reproduceres i en Time

(den pythagoræiske Læresætning f. Ex.). Det Meddelelses- og Dannelses-Middel, der betinger disse uendelige Reflex-virkninger mellem Individerne, er Resultatet af en Udviklingsgang, der er Aartusinders Arbejde og vel at mærke sociale Arbejde. Sjælens Virksomhed er betinget ved Hjernens Bygning, ved Hjernecellernes Natur og større eller mindre Vexelvirkning, og den kulturhistoriske og sociale Nedarvings-Lov er betinget ved en organisk (Embryologien). Det civiliserede Race-Indvids Hjerne er en anden end den uciviliserede Races, et Instrument, der indeholder et langt større Antal af Toner. De tilsvarende Hjærnespor til Aartusinders Udvikling er den Første med-fødte. Det er en vigtig Erkjendelse: et Hottentotbarn bliver ikke med et Spring civiliseret, om det opdrages nok saa fortrinligt. Den kristelige Mission hos uciviliserede Stammer støder altid an paa den Vanskelighed at skulle praktisere en sædelig-religiøs Udvikling, der tilhører et langt højere Kulturstadium, ind i en Hjerne, der ikke har Mellembestemmelserne til at opnaa at give disse Toner. Forsøgene briste og maa briste; thi det staar i Strid med den sociale Embryologis Lov.

Men naar vi saaledes maa fremhæve det som et uendeligt Gode, at vi ere Arvtagere til hele den uendelige aandelige og sociale Kapital, der er udviklet i Fortiden, saa at sige Celler, fødte med en kraftig Intercellularsubstans, maa vi dog med det Samme erindre, at vi ogsaa tildels ere Arvtagere til alle de Vildfarelser og alle de Fordomme, der ere udviklede af og have hævdet sig hos vore Fædre. Ved Opdragelsen opdrages vi i Idoler, i Fordomme; vi nødes selv til at lære Domme, almene Domme, inden vi kunne dømme; det bliver Fordomme. I den Forstand kan Samfundet blive som en Spændetroje

for Individet*), og det kan blive Individet nødvendig at maatte kæmpe sig ud af Samfundet for dog igjen at vende tilbage.

Vi have belyst Samfundet som en reel Organisme. Vi have set, hvorledes den uendelige Vexelvirkning, betinget ved Differensation og Association, er Betingelsen for Samfundets Udvikling og Maalestokken for denne. Vi have paavist, hvorledes Individet kun udvikles i Vexelbestemmelse med Samfundet, opdrages i det som i en aandelig Atmosfære, der bliver rigere og rigere, er Alt i Samfundet, Intet udenfor det. Vi have betragtet, hvorledes Samfundet har sin Urtype i Individet, er dannet af Cellerne og maa i sit almene Væsen reflektere deres Natur og Væsen. Vi have set Midlerne for den sociale Vexelvirkning, Kapitalen (Penge) og Sproget; endelig set Samfundet som en social Udvikling og paavist, hvorledes Individet, ved at deltage i denne, deltager i hele Menneskehedens Liv, er en Mikrokosme for Nutid, Fortid og Fremtid. Som Grundbetingelse for Naturens Liv og Udvikling er uendelig Vexelvirkning, saaledes for Samfundet. For denne uendelige Vexelvirkning kan der søges en dobbelt Begrundelse: en psykologisk og en organisk. Man kan forfølge Herberts Antydning til en Socialpsykologi: «I Samfundets Hele forholder den enkelte Person sig væsenlig som Forestillingerne i den Enkeltes Sjæl, naar de sociale Forbindelser ere tilstrækkelig udviklede til at mediere de gjensidige Indflydelser». At udlede Individets psykologiske Fænomener af Forestillingernes Vexelvirkning er Opgaven for Individualpsykologien; at

*) Se Stuart Mill: Om Friheden. Paa Dansk ved Vilh. Arntzen. Kbhvn. 1875.

udlede og forklare det sociale Menneskelivs Fænomener og Love af den gjensidige Vexelvirkning mellem de mangfoldige Individder, blev da Opgaven for Socialpsykologien*^{*)}. Men Forestillingernes Forbindelse betinges igjen ved Nerve-cellernes Udvikling og Forbindelser, og man kan saaledes nærmere forfølge Opfattelsen af Samfundet som en reel Organisme og grundlægge en Socialbiologi**). Og man kan, hvad der sikkert vil være det Rette, forbinde begge***).

Men hvorum Alting er: i den farverige Vexelvirkning med det hele Samfund har Individet sit Liv og sin Udvikling, og imod dette gaar hans Væsens dybeste Trang. Og denne Erkjendelse skal og maa have praktisk Betydning for Uddannelsen af en offenlig Samvittighed; saa længe det ikke i Samfundet staar levende for den Enkelte, at han kun kan naa sin Bestemmelse indenfor det sociale Hele, og hvorledes han naar denne Bestemmelse i den uendelige Vexelvirkning med alle Samfundets Medlemmer, kan den sande politiske Dyd ikke udvikles. Og i en Tid, da, trods den uendelige Vexelvirkning mellem Individerne, en ensidig Egoisme ofte truer med at opløse Alt i Atomisme, er en saadan Erkjendelse og Udviklingen af en saadan Dyd den største og væsentligste sociale Fornødenhed.

*) Saaledes Lindner: Ideen zu einer Psychologie der Gesellschaft.

***) Saaledes nærmest P. L.: Gedanken über die Socialwissenschaft der Zukunft.

***) Saaledes nærmest Schäffle: Bau u. Leben des socialen Körpers og nærværende Forfatter i hans endnu utrykte Universitets-Forelæsninger over «Indledning til Sociologien».
